

ترک نفقه (زوج) در حقوق جمهوری تاجیکستان با رویکرد رویه قضایی

ناصر بهمنی^۱، ابوالحسن شاکری^۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی ترک نفقه در حقوق جمهوری تاجیکستان از منظر رویه قضایی و پاسخ به این سؤال که در حقوق تاجیکستان زوج بر چه مبنایی می تواند مستحق گرفتن نفقه باشد، به شیوه توصیفی - تحلیلی انجام شد. با بررسی های انجام شده در منابع مربوطه اعم از قوانین و اسناد قضائی و داده های مکتوب، مشخص شد که در کشور تاجیکستان نفقه در مفهوم مایحتاج ضروری علی الاطلاق و از آثار و حقوق مالی ناشی از عقد ازدواج و نیز روابط خویشاوندان اعضای خانواده است که مبنای حمایتی و توانبخشی دارد. در مورد روابط زوجین، مقدار و چگونگی پرداخت نفقه طبق قرارداد یا حکم دادگاه، برعهده همسر است که اعم از زوج یا زوجه می باشد؛ هرچند زوجه در مقابل زوج، بدون عذر موجه تمکین نداشته باشد. در صورت ورشکستگی، قانون تاجیکستان پرداخت نفقه را مقدم بر سایر مطالبات می داند و ضمانت اجرای ترک نفقه، الزام مدنی به پرداخت نفقه است که تأخیر آن موجب خسارت تأخیر و فریب در پرداخت نفقه، جرم بوده و موجب مجازات حبس می شود. با این حال، در مواردی که رفتار دریافت کننده نفقه به روابط خانوادگی لطمه بزند، برخلاف تمکن طرف مقابل، وی مستحق نفقه نیست.

واژگان کلیدی: نفقه، نفقه در جمهوری تاجیکستان، قرارداد، اقربا، همسر.

نوع مقاله: پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۱۷ تاریخ بازنگری: ۱۳۹۹/۰۵/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۵/۱۶
۱. دکتر حقوق خصوصی دانشگاه ملی تاجیکستان، مربی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری، مازندران، ایران. (نویسنده مسئول)

Email: bahmani.nasi2016@gmail.com

۲. دانشیار حقوق جزا و جرم شناسی، عضو هیئت علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.
Email: criminallaw@yahoo.com

Abandoning the Alimony in the Law of the Republic of Tajikistan with an Approach of Judicial Procedure

Naser Bahmani¹, Abolhassan Shaker²

This descriptive-analytical study was conducted with the aim of investigating the abandon of the alimony in the law of the Republic of Tajikistan with an approach of judicial procedure, and responding to the question of on what basis the spouse can have the right to get the alimony. Reviewing the related sources including judicial rules and documents, and written data indicated that the alimony in Tajikistan means the general necessary supplies. It is the financial rights resulted from the marriage and the relations of relatives, and it has a support and rehabilitation basis. In the case of couples, the spouse, husband or wife, is responsible to pay the alimony which the agreement or the court judgment determines its quantity and quality; however, the wife disobey the husband without a valid excuse. In bankruptcy, Tajik law prioritizes the payment of the alimony over other claims, and the guarantee of the abandon of the alimony is a civil obligation to pay the alimony that the delay in its payment results in damages of delay and the deception in its payment is a crime and leads to imprisonment. However, in cases where the behavior of the recipient of the alimony harms family relations, he/she is not allowed to get the alimony, contrary to the ability of the other party.

Keywords: alimony, alimony in the Republic of Tajikistan, agreement, relatives, spouse.

Paper Type: Research

Data Received: 2020/03/07 **Data Revised:** 2020/07/26 **Data Accepted:** 2020/08/06

1. Ph.D. in Private Law, Graduated from Tajik National University, Instructor of Islamic Azad University, Sari Branch, Mazandaran, Iran. (Corresponding Author)

Email: bahmani.nasi2016@gmail.com

2. Associate Professor of Criminal Law and Criminology, Faculty Member of University of Mazandaran, Faculty of Law and Political Sciences, Babolsar, Iran.

Email: criminallaw@yahoo.com

۱. مقدمه

برای ایجاد رابطه‌ای سالم، امن و دور از هرگونه تنش بین زوجین، شناخت مسئولیت‌ها و جایگاه هریک از آنها در زندگی مشترک ضروری است. یکی از این وظایف، تأمین هزینه‌های روزمره زندگی و نیازهای افراد است. براساس این وظایف، زن و شوهر روابط مالی اجتناب‌ناپذیری با یکدیگر پیدا می‌کنند. (هرتزل^۱، ۲۰۱۷) یکی از الزاماتی که با استحکام نظام خانواده ارتباط مستقیم دارد و نقش برجسته‌ای در ساختار فرهنگی، اجتماعی و حتی اقتصادی جامعه ایفا می‌کند حقوق و وظایف زوجین در موضوع نفقه است. در واقع تعهدات نفقه همان وسیله‌ای است که دولت، مسئولیت آن را بر گردن خانواده‌ها نهاد تا جامعه بهبود یابد (لندری^۲، ۲۰۱۳).

جمهوری تاجیکستان یکی از کشورهای اسلامی است که تعهد به پراخت نفقه در آن به عنوان یک بحث مدنی و حقوقی مورد توجه است. مفهوم نفقه پدیده‌ای نوظهور در ادبیات حقوقی تاجیکستان نیست. پیشینه قوانین مربوط به نفقه در تاجیکستان به دوره اشکانیان و ساسانیان بازمی‌گردد و تاکنون نیز ادامه دارد (بزمی حاجی، پیدایی و مرنندی، ۲۰۱۵)، اما در عصر معاصر، پایه و اساس تعهدات نفقه در قوانین این کشور شریعت است. در قرآن به عنوان منبع اصلی شریعت حدود ۵۰۰ حکم حقوقی از جمله نفقه بیان شده است. براساس شریعت اسلام، قوانین موضوعه درباره نفقه در سیستم حقوقی تاجیکستان تدوین شده است. مبدأ ایجاد قوانین موضوعه مربوط به نفقه در تاجیکستان، مجموعه قوانین اسناد وضعیت مدنی، حقوق ازدواج، خانواده و قیمومت سال ۱۹۱۸ در قلمرو شوروی سابق بود. بعد از آن نیز تنظیم حقوقی روابط نفقه در قلمرو جمهوری سوسیالیستی خودمختار تاجیکستان از طریق اجرای مجموعه قوانین پیرامون ازدواج، خانواده، قیمومت و سند وضعیت شهروندی جمهوری سوسیالیستی ازبکستان صورت گرفت که در ژوئن ۱۹۲۸ تصویب شد (تاخیروف^۴، ۲۰۰۱).

به موازات توسعه قوانین خانواده در سال ۱۹۶۹ گام دیگری برای اصلاح قانون خانواده

1. Hertz, D.

2. Landers, J.

3. Bazmi Haji Khajehlou, A., Peydaei, M., & Marandi, M. R.

4. Takhirov, F. T.,

برداشته شد؛ زیرا شورای عالی جمهوری سوسیالیستی تاجیکستان در پنجمین نشست خود مجموعه قوانین ازدواج و خانواده این جمهوری را تصویب کرد که در سال ۱۹۷۰ اجرا شد. در این مجموعه قوانین، تعهدات مالی نفقه برای نخستین بار در دوران ازدواج، بارداری و طلاق مطرح شد. در نهایت نیز در ۲۲ نوامبر ۱۹۹۵ هیئت رئیسه شورای عالی جمهوری تاجیکستان فرمانی را با عنوان «برخی تغییرات در روند دریافت نفقه جهت حمایت مالی از کودکان نابالغ» منتشر کرد (دفتر ثبت شورای عالی، ...، ۱۹۸۵). این فرمان زمینه ساز قانون خانواده مصوب ۱۳ نوامبر ۱۹۸۸ شد. قوانین حاکم، مقررات عام و خاص حقوق و وظایف هریک از اعضای خانواده را در حوزه نفقه پیش بینی کرد که در ذیل حقوق مدنی مصوب ژوئن ۱۹۹۹ قرار گرفت. این قانون نقش اصلی تنظیم کننده تعهدات نفقه در جمهوری تاجیکستان است.

بر اساس ماده ۱ قانون اساسی جمهوری تاجیکستان، نفقه قراردادی اجتماعی است که هدف آن ایجاد شرایطی است که زندگی شرافتمندانه و پیشرفت انسان را تأمین کند به گونه ای که مسائل مربوط به نفقه، نقش توزیع عادلانه حقوق مادی و برطرف کردن تنش های اجتماعی و همچنین حمایت از نیازمندان و اعضای از کار افتاده خانواده ها را ایفا می کند. (سازمان های عمومی تاجیکستان، ۲۰۱۶) با توجه به این واقعیت، سؤال پژوهش حاضر این است که در حقوق تاجیکستان بر چه مبنایی زوج هم می تواند مستحق گرفتن نفقه باشد. ضمانت اجرای اقدامات فریبکارانه در گرفتن نفقه یا ترک نفقه چیست. در مقام پاسخ به سؤالات، پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از داده های کتابخانه ای و مراجعه به اسناد قوانین و رویه قضایی در این کشور انجام شد.

۲. چارچوب نظری پژوهش

۲-۱. مفهوم نفقه در نظام حقوقی تاجیکستان

روابط قانونی در حقوق تاجیکستان بخشی از سیستمی است که با ضمانت اجرای دولتی یکی از جنبه های واقعی قانون را آشکار می کند. (سازمان های عمومی تاجیکستان، ۲۰۱۶) روابط قانونی در ارتباط با حقوق و وظایف اشخاص است. به بیان روان تر، روابط قانونی روابط میان مردم و دخالت ارگان هایی است که ارتباط دوطرفه حقوق و وظایف حقوقی طرفین ارتباط را

تشکیل می‌دهد (نرسسیانتس^۱، ۲۰۰۱). یکی از روابط قانونی اشخاص، حقوق و وظایف اعضای خانواده است. موضوع خانواده و حقوق مربوط به آن از مسائلی است که همواره در طول تاریخ و در بین تمام فرهنگ‌ها و جوامع بشری اهمیت بنیادین داشته است (قانون‌گذاری فلوریدا...^۲، ۲۰۱۷). یکی از حقوق حاکم بر خانواده، نفقه است. نفقه در حقوق این کشور اعم از خوراک، پوشاک، مسکن و دیگر موارد ضروری است که با لحاظ عبارت ضروری، این‌گونه استفاده می‌شود که اگر گیرنده نفقه نیازی به پوشاک نداشته باشد فقط دیگر اقلام به او تعلق می‌گیرد و اینکه ممکن است گیرنده نفقه به مواردی نیاز داشته باشد که غیر از پوشاک و خوراک و مسکن است مثل هزینه تحصیل که از اطلاق مفهوم ضروری می‌توان آن را به هر آنچه که مایحتاج ضروری است، تسری داد.

رایج‌ترین تعریف در ادبیات حقوقی تاجیکستان، نفقه خرجی است که به صورت الزامی باید پرداخت شود. (جانسون^۳، ۲۰۱۶) شناسایی منشأ این الزام، مهم است. برخی در مقام پاسخ به این بحث می‌گویند که ترک نفقه اختلال در ارتباط طبیعی خانواده است که هنگام ضرورت، مداخله دولت را به تأمین خرجی اعضای نیازمند خانواده می‌طلبد (ماسیویچ^۴، ۱۹۶۸). لازمه تحقق این ضرورت و مداخله دولت، وجود قانون است. به همین خاطر برخی می‌گویند که نفقه رابطه‌ای قانونی است که برای تأمین الزامی وظایف مقرر شده یکی از اعضای خانواده برای پرداخت خرجی به دیگری است. البته این مفهوم از مبنای نفقه در زمان شوروی مطرح و به تدریج متحول شد؛ زیرا تعهد به نفقه مانند دیگر روابط قانونی با وضع مقررات به وجود می‌آید، تغییر می‌کند و متوقف می‌شود (کاپیتووا^۵، ۲۰۰۹). این مفهوم از نفقه، ناشی از رابطه‌ای قانونی است و اکنون نیز در زندگی معمولی نظام خانواده‌ها در تاجیکستان نقش دارد. برخی معتقدند که تعهدات به نفقه ناشی از روابط حقوقی خانواده است که براساس روابط منظور شده، بعضی از افراد خانواده موظف به پرداخت خرجی به دیگر اعضا هستند (جانداریک^۶، ۲۰۱۷).

1. Нерсесянц, В. С.

2. The Florida Legislature, Dissolution OF Marriage, Support, Time-Sharing

3. Johnson, A.

4. Масевич, М. Г.

5. Капитова, О. В.

6. Джандарбек, Б. А.

نفقه ناشی از رابطه‌ای قانونی است و باید متغیرهای حقوقی منظور شده قانون خانواده در آن مورد توجه قرار گیرد؛ زیرا باید متعاملین نفقه در روابط خانوادگی وجود داشته باشد، وجود موارد ضروری (برای مثال نابالغ بودن، از کارافتادگی، نیازمندی دریافت‌کننده نفقه) برای تأدیه نفقه توسط قانون یا طرفین تعیین شده باشد و برای پرداخت نفقه بین پرداخت‌کننده و دریافت‌کننده آن یا صدور رأی دادگاه برای اخذ نفقه (رک.، پچلینتسوا، ۲۰۰۶) توافق وجود داشته باشد. از این رو، تعهد به نفقه حاکی از روابط قانونی است که براساس مقررات به وجود می‌آید. موافقت طرفین یا حکم دادگاه برای ملزم بودن بعضی از افراد خانواده به پرداخت خرجی به دیگر اعضا، داشتن حق قانونی درخواست گروه دوم است (آنتوکولسکایا، ۱۹۹۶). بر این اساس، می‌توان گفت که فقط قانون، منشأ الزام همسر به پرداخت نفقه نیست بلکه توافق طرفین نیز می‌تواند موجب پرداخت نفقه هریک از طرفین به دیگری شود. الزام قانونی، پشتوانه توافق به پرداخت نفقه بین طرفین روابط نفقه است؛ یعنی امکان به‌کارگیری الزامات دولتی حتی در هنگام توافق نفقه نیز وجود دارد، البته این تا زمانی است که اختلال در نظم مقرر شده تعهد نفقه، سبب مراجعه به مقامات قضایی شود. اکنون حقوق خانواده در مفهوم نفقه از مشخصه الزام که دولت خود به صورت مستقیم دخالت و اقدام کند، فاصله گرفته است.

با در نظر گرفتن چندوجهی بودن مفهوم تعهد، ممکن است بین عبارت حقوق و تعهد شهروندی و تعهدات نفقه، تمایزی به نظر نرسد. بر این اساس، برخی با یکسان دانستن آنها اظهار می‌کنند: «تعهد نفقه به گروه تعهدات متعلق است و با واگذاری اموال (در مرحله اول پول) به مالکیت اعتباردهنده شخصی که حق دریافت نفقه را دارد، نشانه‌های حقوق شهروندی را حفظ می‌کند» (جانداریک، ۲۰۱۰). با توجه به این مؤلفه‌هاست که تعهدات نفقه در تاجیکستان در مواد ۸۵، ۸۸، ۹۱، ۹۵-۹۸ قانون خانواده جمهوری تاجیکستان مقرر شده است. تعهدات نفقه انواع گوناگونی دارند و تقسیم آنها به انواع مختلف، طبقه‌بندی آنها را به عنوان یک مفهوم کلی امکان‌پذیر کرده است. اهمیت طبقه‌بندی بسیار زیاد است؛ زیرا امکان تجزیه و تحلیل جزئیات هر نوع از نفقه را می‌دهد. طبقه‌بندی تعهدات نفقه، اجازه

شناسایی نواقص موجود در تنظیمات قانونی آنها را می‌دهد و راه‌حل‌هایی را برای تحلیل آنها ارائه می‌کند. در نگاهی دیگر، نفقه ماهیت حمایتی و توانبخشی دارد؛ زیرا بخشی از یک درآمد محدود به غیر مزدبگیر از اعضای خانواده یا همسری تعلق می‌گیرد که دستمزد آنها کم است.

توجیه این نظر براساس این واقعیت است که با دادن نفقه به همسر نیازمندی که به خاطر چشم‌پوشی از یک حرفه به حمایت از خانواده برخاسته است، به مرور زمان به واسطه درآمد ناشی از مهارت شغلی همسر و یا اعضای خانواده، در اولویت حمایت قرار می‌گیرند تا متعاقب ازدواج به ادامه یک زندگی متعارف کمک کند (مبانی پشتیبانی همسر- نفقه^۱، ۲۰۱۳) تا بدین وسیله اقربا یا همسر، حمایت لازم برای ادامه زندگی را داشته باشد. در این خصوص حتی طلاق، پایان حمایت همسر نیست و در مواردی اگر همسر برای به دست آوردن شغل، سن یا سلامت لازم را نداشته باشد، دادگاه ممکن است دستور دهد از طریق درآمد حاصل از فعالیت شغلی همسرش از او حمایت شود (نفقه و مالیات، ۲۰۱۶). با این توصیف، نفقه در معنای عرفی آن، پرداختی است که دادگاه خانواده آن را برای زن و شوهر در صورت طلاق و جداسدن، تعیین می‌کند و هدف از آن جلوگیری از هرگونه عواقب اقتصادی ناعادلانه طلاق است که حتی در صورت امکان پس از تقسیم اموال، حمایت از کودکان را نیز در برمی‌گیرد (دائرة المعارف حقوق آمریکا^۲، ۲۰۰۸).

۲-۲. نفقه همسر در نظام حقوقی تاجیکستان

قانون‌گذار در ماده ۱۰۱ حقوق تاجیکستان در مقام توجیه روابط حقوقی نفقه، زوجین را به حمایت مالی از دیگری متعهد می‌کند. این تعهد برعهده هریک از طرفین است، پس تعهد به نفقه، متقابل و مانند بسیاری از روابط حقوقی طرفینی است. در قوانین تاجیکستان هیچ اشاره‌ای به تمکین نشده است؛ زیرا مقوله‌های تأمین هزینه و تعهد به نفقه از تمکین جداست و نفقه و سایر تعهدات مربوط به خانواده، طرفینی و دوجانبه است. (سالوان^۳، ۲۰۰۸) در صورت خودداری داوطلبانه از حمایت مالی و قرارگرفتن یکی از زوجین در شرایط زندگی

1. Spousal Support (Alimony) Basics
2. West's Encyclopedia of American Law
3. Сальван, Т.

سخت، براساس بند دوم ماده ۱۰۱ حقوق خانواده در تاجیکستان، همسر دیگر موظف است تا از او حمایت مالی کند. وقتی پرداخت کننده نفقه براساس توافق نامه نفقه متعهد است، وظیفه حمایت مالی تبدیل به الزام می شود (کاپیتو^۱، ۲۰۰۹). این حمایت مالی از سوی هریک از زوجین از مأخذ و منبع تعیین شده ای طبقه بندی شده است که عبارتند از: دریافت درصدی از حقوق و یا هر منبع درآمد دیگر طرف دارای استطاعت مالی؛ حمایت از طریق اعطای بخشی از دارایی و این در صورتی است که شخص دارای استطاعت مالی، منبع درآمد دائمی ندارد؛ و کمک مالی از طریق دارایی های نزد دولت، البته این در موردی است که پرداخت کننده نفقه که در توافق نامه نفقه مشخص شده است هیچ گونه دارایی و منبع درآمدی نداشته باشد (تاگایو^۲، ۲۰۱۲). در قوانین تاجیکستان به جای تمکین به اقداماتی اشاره شده است که مخل زندگی زناشویی و موجب سلب تعهدات پرداخت نفقه از سوی هریک از زوجینی است که طرف مقابل، چنین رفتارهایی را انجام داده است.

در حقوق تاجیکستان افرادی که نسبت به خود، همسر و حفظ زندگی مشترک اهمال می ورزند، شایسته طرح دعوی دریافت نفقه نیستند. بند ۲ ماده ۹۳ حقوق خانواده جمهوری تاجیکستان می گوید:

اگر عدم شایستگی^۳ همسر (هریک از طرفین) چه در دوران ازدواج و چه بعد از جدایی مورد نظر اثبات شود و یا اینکه همسر وی از نوشیدنی های الکلی و مواد مخدر سوء استفاده کند یا به صورت آگاهانه و عمدی مرتکب جرم و تقصیر شده باشد، دادگاه می تواند طرف مقابل را از پرداخت نفقه معاف و یا در تعهداتش محدودیت اعمال کند. (پچلینسوا^۴، ۲۰۰۰)

براین اساس، در رویه قضایی دادگاه براساس مقرر مندرج در ماده ۹۳ مجموعه قوانین خانواده جمهوری تاجیکستان، به معافیت همسر قادر به پرداخت نفقه از تعهدات تأمین مالی همسر دیگر ناتوان و نیازمند به کمک مالی به دلیل ارتکاب به جنایت آگاهانه، حکم داده است. (دادگاه شهر دوشنبه، ۲۰۰۹) این رویه می تواند مکمل قانون خانواده جمهوری

۱. Капитова, О. В.

۲. Тагаева, С. Н.

۳. مراد از بی لیاقتی در این بحث اهمیت ندادن به تعهدات خانوادگی، بی تفاوتی نسبت به فرزندان، خشونت نسبت به اعضای خانواده، خیانت در روابط زناشویی، سوء استفاده از نوشیدنی های الکلی یا مواد مخدر و موارد مشابه است.

۴. Пчелинцева, Л. М.

تاجیکستان باشد. بنابراین، مبنای قابل توجه محرومیت از حق نفقه همسر باید ارتکاب عمدی جرم باشد، اما این قانون میزان خطرناکی یا مصادیق جرم را مشخص نکرده است. در منابع حقوقی مأخذ اتخاذ این تصمیم علاوه بر ارتکاب آگاهانه، هر نوع جرم در قبال همسری است که از وی نفقه مطالبه می‌شود که به ارتکاب رفتار مقصرانه و بی‌کفایتی در خانواده نیز توسعه داده است. در این صورت دادگاه مجاز است همسر را از پرداخت نفقه به نفع آن همسری که آگاهانه مرتکب جرم شده است یا رفتار ناشایست و بی‌کفایتی در خانواده از خود بروز داده است، معاف کند (یوداکیمووا^۱، ۲۰۰۸) که تفسیر موسع از قانون علیه ذی نفع استحقاق نفقه است.

تعهد نفقه مابین زوجین سابق، یکی دیگر از تعهدات نفقه‌ای است که در قانون به رسمیت شناخته شده است و اصلی است که در قانون هم آمده و در نگاه اول، مقررات مربوط به تعهدات نفقه‌ای زوجین برای حمایت مالی متقابل از یکدیگر است. جمهوری تاجیکستان نیز از این اصل متابعت کرده و در بند ۲ ماده ۹۰ قانون خانواده جمهوری تاجیکستان به عنوان یک وظیفه زوجین به آن توجه کرده است. در عقد ازدواج بودن زوجین، اصل اساسی پیدایش این نوع تعهد است. زوجینی که در عقد ازدواج رسمی نیستند، ولی زندگی مشترک دارند صرف نظر از مدت زمان زندگی مشترک، حق درخواست نفقه از مراجع قضایی را ندارند. قراردادهای مشابه برای زندگی کردن یا باهم بودن که غیرشرعی محسوب می‌شوند، تأثیری در ایجاد تعهدات نفقه ندارند (ساکوویچ^۲، ۲۰۰۳) مگر اینکه مسبوق به ازدواج و سپس طلاق شود. تعهدات نفقه زوجین مانند تعهدات والدین و فرزندان، تعهدات نفقه نوبه اول محسوب می‌شود. این نوع تعهد نفقه‌ای اشاره بر نبود زوجیت بین افرادی دارد که موظف به پرداخت نفقه هستند. قانون خانواده جمهوری تاجیکستان موارد خاصی را که موجب پیدایش حقوق برای ارائه درخواست اخذ نفقه زوجین و زوجین سابق می‌شود، بیان می‌کند^۳ که عبارتند از: نیازمندی همسر ناتوان (همسر سابقه‌ای که تا انحلال عقد یا طی یک سال از زمان انحلال عقد از کار افتاده شده است و یا نیازمندی همسری که طی پنج سال

1. Евдокимова, Т. П.
2. Сакович, О. М.

۳. مواد ۹۰ و ۹۱ قانون خانواده جمهوری تاجیکستان

از زمان انحلال عقد ازدواج به سن بازنشستگی رسیده است (در صورتی که زوجین بیشتر از پنج سال در عقد باشند)؛ بارداری زوجه سابق و مراقبت از فرزند مشترک از روز تولد او تا رسیدن به سن سه سالگی؛ و نیازمندی همسر (همسر سابق) که در مراقبت از فرزند مشترک تا رسیدن فرزند به سن سه سالگی یا در مراقبت فرزند از سن طفولیت ناتوان باشد.

از موارد فوق مشهود است که برای پیدایش حق درخواست نفقه، وجود تنگدستی و ناتوانی لازم است. نیازمندی همسر ناتوان با بررسی شرایط خاص هر پرونده توسط دادگاه در حکم صادره تعیین می شود. البته در بعضی موارد خاص، دادگاه می تواند شخص سالم، متعهد و دارای صاحب ملاتنی را که نفقه می پردازد از وظیفه پرداخت خرجی برای حمایت مالی همسر نیازمند و از کارافتاده معاف کند و یا تعهدات مشابه را برای زمان معینی در طول دوران زوجیت و یا پس از آن محدود کند^۱ (گریشایف^۲، ۲۰۰۸). تشخیص این موارد که ممکن معاذیر موجه دهنده نفقه باشد با دادگاه است.

۲-۳. نفقه دیگر اقربا

خانواده از زوج و زوجه و دیگر اعضای تشکیل شده است. در حقوق تاجیکستان، دیگر اعضای خانواده هم حق اخذ نفقه دارند. براساس ماده ۸۱ مجموعه قوانین خانواده جمهوری تاجیکستان به یک فرزند یک چهارم، به دو فرزند یک سوم و به سه فرزند و بیشتر، نصف حقوق والدش نفقه تعلق می گیرد. اعضای خانواده شامل زوجین، والدین و فرزندان، پسرخوانده، دخترخوانده، نامادری و ناپدری است. در این زمینه پدربزرگ، مادر بزرگ، خواهر و برادر که از نظر خونی با یکدیگر ارتباط نسبی دارند، افرادی هستند که در تعهدات مربوط به نفقه در درجه دوم قرار می گیرند.

آنچه در این مورد معین اهمیت دارد زندگی مشترک ناپدری یا نامادری و پسرخوانده یا دخترخوانده بیش از سه سال است. قابل توجه است که تعهدات نفقه این اعضای خانواده با تربیت و تأمین خرجی پسرخوانده و دخترخوانده رخ می دهد. بنابراین، فقط وجود و حضور پسرخوانده و دخترخوانده موجهی برای اخذ نفقه نیست؛ یعنی اجرای تعهدات

۱. ماده ۹۳ قانون خانواده جمهوری تاجیکستان

۲. Гришаев, С. П.

والدین به پرداخت نفقه با فرض تکلیف به تربیت و لزوم حمایت از آنهاست. براین اساس، مابین برادر و خواهری که از یک پدر و مادر و یا از یک مادر یا از یک پدر هستند تعهد نفقه‌ای وجود دارد^۱ و به دیگر روابط برادر و خواهری که منشأ دیگری دارد مثل برادر و خواهر رضاعی و امثال آن تسری ندارد. قانون خانواده، فهرست کامل دیگر اعضای مستحق اخذ نفقه را مشخص کرده است. تعهدات نفقه‌افزادی که در این فهرست آمده در شرایطی است که شخص موظف به پرداخت نفقه، مایحتاج کافی برای ادای آن را دارد (نیچایوا^۲، ۲۰۰۸). در این زمینه، توافق یا عرف، مقدار پرداخت نفقه اعضای خانواده را تعیین می‌کند. در صورت عدم توافق، دادگاه با در نظر گرفتن شرایط خانوادگی و مالی پرداخت‌کننده و دریافت‌کننده نفقه و مصلحت دو طرف برای مبلغی که ماهانه قابل پرداخت است، توجه می‌کند.

شرایط اجرای تعهدات نفقه‌ای خواهر و برادر عبارتند از: نابالغ و نیازمند بودن یا بالغ و ناتوان بودن و نیازمندی خواهر و برادر؛ عدم امکان دریافت کامل و جزئی خرجی از والدین یا پدر و مادر خوانده؛ توانمندی خواهر و برادر بالغ و عدم وجود دارایی کافی. (آنتوکولسکایا، ۲۰۱۰) علاوه بر این، نوع دیگر تعهدات نفقه اعضای دیگر خانواده، تعهدات پدر بزرگ، مادر بزرگ و نوه‌هاست.^۳ بنابراین، نفقه نوه‌ها در صورت وجود زمینه‌های لازم ممکن است هم از والدین پدری و هم از والدین مادری و از دیگر خویشاوندان همزمان دریافت شود (پچلیتسوا^۴، ۲۰۰۶). درخواست نفقه از جد پدری و مادری برای نوه‌های نابالغ شرایط خاصی دارد که عبارتند از: نوه‌ها باید نابالغ و محتاج و یا بالغ و ناتوان و نیازمند باشند؛ عدم امکان دریافت کلی و یا جزئی نفقه از والدین و پدر و مادر خوانده‌ها و زوجین (زوجین و والدین سابق)؛ وجود هزینه‌های ضروری دیگر در این افراد (ویشنياکووا^۵، ۲۰۱۳) که موجب می‌شود این افراد استحقاق نفقه داشته باشند.

در دوره معاصر با گسترش قوانین خانواده در جمهوری تاجیکستان به مسائل روابط قانونی ایجاد شده بین والدین و فرزندان توجه زیادی می‌شود. ماده ۳۴ قانون اساسی

۱. ماده ۹۵ قانون خانواده جمهوری تاجیکستان

2. Нечаева, А. М.

۳. ماده ۹۶ قانون خانواده جمهوری تاجیکستان

4. Пчелинцева, Л. М.

5. Вишнякова, А. В.

جمهوری تاجیکستان در مورد مسئولیت والدین در قبال تربیت فرزندان و از مسئولیت فرزندان بالغ و توانمند برای مراقبت از والدین صحبت می‌کند. این اقدام نه تنها در قانون بلکه در آیین‌های اجرای قانون هم آمده است. وضع قانون در سال ۲۰۱۱ با عنوان مسئولیت پدر و مادر در تربیت و آموزش کودکان، بخشی از مقررات شیوه‌های اجرای درست قانون و آموزش است. (کاپیتووا، ۲۰۱۲)

تعهدات نفقه ایجاد شده بین والدین و فرزندان را تعهدات نفقه نوبه اول می‌نامند. مقرراتی که براساس آن والدین و فرزندان بدون توجه به حضور خویشاوند دیگر، ملزم به حمایت مالی یکدیگر هستند. براین اساس، قانون اخیر خانواده جمهوری تاجیکستان تمام روابط نفقه‌ای بین والدین و فرزندان را تصویب کرده است. این روابط قانونی شامل روابط قانونی اعطای نفقه توسط والدین به فرزندان نابالغ، روابط قانونی اخذ نفقه برای فرزندان که تحت سرپرستی والدین نیستند، روابط قانونی اعطای نفقه برای فرزندان بالغ (برای معلولین یا برای ادامه تحصیل) و روابط قانونی تأمین والدین نیازمند (از کارافتاده) توسط فرزندان بالغ توانمند به کار. از تمام تعهدات فوق، مقوله نفقه به فرزندان نابالغ بیشتر در عمل قابل توجه است. (کاپیتووا، ۲۰۰۹) تعهدات نفقه بین والدین و فرزندان از زمان تولد کودک به وجود می‌آید که به استناد مواد ۱۲۱ و ۸۶ مجموعه قوانین خانواده جمهوری تاجیکستان تا رسیدن به سن ۱۸ سالگی و همین‌طور برای فرزندی که دانشجوی دانشگاه یا مؤسسات آموزش عالی است تا ۲۴ سالگی ادامه دارد البته به شرطی که فرزند تحت تکفل والدین باقی بماند. بنابراین، اگر فرزند به هر دلیلی درآمد کافی داشته باشد اعم از اینکه با خانواده یا مستقل زندگی کند، والدین تکلیفی به تعهد نفقه در مقابل وی ندارند. به همین دلیل دادگاه بالاتر درخواست دریافت نفقه پسر را به دلیل خارج شدنش از تکفل خانواده که در حکم دادگاه منطقه شاه‌منصور مورخ ۲/۱۰/۲۰۰۶ منعکس شده بود، غیرممکن دانست (دادگاه منطقه شاه‌منصور، ۲۰۰۷).

قانون‌گذار میزان نفقه را به نسبت سهمی از حقوق و درآمد منظور می‌کند. برای یک فرزند، یک چهارم، دو فرزند، یک سوم، سه فرزند یا بیشتر نیمی از حقوق یا دیگر درآمد والدین به آنها تعلق می‌گیرد.^۱ در برخی موارد مقدار نفقه ممکن است به صورت مبلغ ثابت

نقدی تعیین شود.^۱ اگر محاسبه نفقه به صورت نسبت سهم از درآمد مشکل باشد حق قانونی کودک باید به صورت پرداخت معین اجرا شود که به صورت ماهیانه و مبلغ ثابت نقدی است (شرسینیوا^۲، ۲۰۰۶) و تابع میزان درآمد نفقه دهنده نیست. علاوه بر این، امکان اعطای نفقه به صورت ترکیبی از هر دو نوع آن نیز وجود دارد (لووشکین^۳، ۲۰۱۲). به این صورت که با نظر دادگاه یا توافق طرفین، بخشی ثابت نقدی باشد و بخشی دیگر تابع درآمد قرار گیرد.

۲-۴. ضمانت اجرای ترک نفقه

در جوامع سنتی به دلیل اهمیتی که نفقه در روابط بین زوجین و اقربا دارد پرداخت نفقه مهم و الزام آور است. این یکی از مجوزاتی است که قانون گذار برای این افراد نفقه در نظر گرفته است. براساس قانون اساسی تاجیکستان دخالت در زندگی خصوصی نه تنها پسندیده نیست بلکه در بسیاری موارد جرم و قابل مجازات است. قانون اساسی با چندوجهی خواندن مفهوم زندگی خصوصی، آن را حریم شخصی زندگی هرانسانی می داند که متعلق شخص وی بوده است و نه تنها از سوی دولت قابل نظارت نیست بلکه باید از دخالت های غیرقانونی هم حفظ شود. (جانداریک، ۲۰۱۰) پرداخت نفقه از سوی شهروندان نیز براساس این قانون بدون هیچ دخالتی از سوی ارگان های حکومت دولتی و سایر اشخاص صورت می گیرد و افراد به صورت آزادانه اقدام به پرداخت نفقه می کنند (گیولا^۴، ۱۹۹۰). براین اساس، در شرایط معمولی پرداخت های نفقه با توافق نامه و تأیید تکمیلی آن با مهر دفترخانه اسناد رسمی صورت می گیرد؛ زیرا پرداخت نفقه قرارداد خصوصی دوطرفه است و هریک از زوجین یا اقربا مطابق قرارداد مکلف به پرداخت نفقه به دیگری می شوند. البته افراد گاهی هم بدون انعقاد توافق نامه خاص اقدام به پرداخت نفقه می کنند (آنتوکولسکایا، ۲۰۱۱) تا مانع از تعقیب احتمالی مستحق نفقه در دادگاه شوند. با این حال افراد در موقعیت هایی از این حق سوء استفاده می کنند؛ یعنی در برخی موارد، اشخاص نه تنها تمایلی برای انعقاد توافق نامه پرداخت نفقه ندارند بلکه به طور کلی از پرداخت آن اجتناب می ورزند. برای جلوگیری از این اتفاقات با درخواست مستحق نفقه دولت موظف به دخالت در نقض حقوق موجود در حوزه نفقه

۱. ماده ۸۳ قانون خانواده جمهوری تاجیکستان

۲. Шерстнева, Н. С.

۳. Левушкин, А. Н.

۴. Кулиева, Э. Р.

است. در این رابطه، حقوق مدنی، کیفری و خانواده تاجیکستان موادی را در حمایت از مستحق نفقه و تعهدات مربوط به پرداخت نفقه مشخص کرده است.

بخش ۳ ماده ۱۹۸ آیین دادرسی مدنی جمهوری تاجیکستان می‌گوید: «حکم قضایی در محدوده شرایطی اتخاذ می‌شود که شاکی شکایت کند، اما مواردی هم وجود دارد که قانون‌گذار حقی را تعیین می‌کند و ارگان‌های قضایی را ملزم می‌کند تا موارد خاص را بررسی کنند». ماده ۲۴ حقوق خانواده جمهوری تاجیکستان نیز در صورت انحلال ازدواج و در شرایطی که میان زوجین توافق نامه‌ای به این دلیل منعقد نشده باشد دادگاه را متعهد می‌کند تا به صورت مستقل، مقدار و مأخذ حقوقی پرداخت نفقه را تعیین کند. ماده ۱۰۷ حقوق خانواده جمهوری تاجیکستان نیز وقتی توافق نامه قابل قبولی در مورد انتقال نفقه میان طرفین وجود نداشته باشد امکان مراجعه به دادگاه را برای دریافت‌کننده نفقه فراهم می‌کند. هرگاه در توافق نامه منعقد شده بین طرفین، حقوق یکی از زوجین یا فرزندان نقض شود، نهادهای قضایی ملزم به حل و فصل مسائل ناشی از نفقه هستند. (جانداریک، ۲۰۱۷)

ضمانت اجرای پرداخت نفقه به دو صورت حقوقی و کیفری در قانون پیش‌بینی می‌شود. در این بخش تلاش می‌شود ضمانت اجرا در این دو صورت در قوانین تاجیکستان بررسی شود. در جنبه حقوقی ترک نفقه در قوانین تاجیکستان بر تحمیل جبران خسارت مالی دیرکرد بر تارک نفقه تأکید شده است. براساس ماده ۱۱۶ حقوق خانواده جمهوری تاجیکستان تأخیر در پرداخت نفقه باعث می‌شود پرداخت‌کننده نفقه بابت هر روز دیرکرد، خسارت دیرکردی معادل یک دهم درصد از کل مبلغ بدهی بپردازد. بنابراین، ملاک رفتار نامناسب، پرداخت‌کننده نفقه است که با اعمال خود دین به نفقه را ایجاد می‌کند. (خدایاری^۱، ۲۰۱۷) البته این وضعیت مربوط به دریافت نفقه براساس حکم دادگاه است. این مورد در وضعیت پرداخت‌کننده و دریافت‌کننده نفقه که توافق به پرداخت آن دارند بی‌تأثیر است.

اگر در توافق نامه پرداخت نفقه خسارت دیرکرد پیش‌بینی نشده باشد این بدین معنا نیست که دیرکرد در پرداخت به موقع نفقه، موجب ایجاد مسئولیت نمی‌شود. رویه‌های قضایی تاجیکستان پرکننده خلأ قانونی این مسئله است. رویه قضایی برای تشریح سیستماتیک قوانین مدنی و خانوادگی بر این نکته تأکید دارند که اگر در توافق نامه پرداخت

نفقه، شرط خسارت دیرکرد قراردادی وجود نداشته باشد از درصد تسهیلات قانونی بانک‌ها به دلیل تأخیر غیرقانونی در پرداخت استفاده شود؛ یعنی میزان خسارت دیرکرد بر مبنای نرخ تسهیلات بانکی آن کشور در سال مورد نظر محاسبه می‌شود. (نیچایوا، ۲۰۰۸) به عبارت دیگر اگر قانون، مسئولیتی برای عدم انجام توافق نامه پرداخت نفقه پیش بینی نکرده، برای شخصی که توافق نامه را اجرا نکرده است خسارت دیرکرد ترک نفقه براساس علم قاضی محاسبه می‌شود؛ زیرا ماده ۲۴ حقوق خانواده جمهوری تاجیکستان نیز در صورت انحلال ازدواج و در شرایطی که میان زوجین توافق نامه نفقه منعقد نشده باشد دادگاه را متعهد می‌کند تا به صورت مستقل، مقدار و ساختار حقوقی پرداخت نفقه را تعیین کند (سیدورووا^۱، ۲۰۰۷) تا همه کسانی که مسئول پرداخت نفقه هستند مجاب شوند که به موقع نفقه قضایی یا قراردادی را پرداخت کنند.

در قوانین تاجیکستان هیچ مجازات حبس یا مجازات دیگری به سبب صرف ترک نفقه وجود ندارد. به عبارت دیگر ترک نفقه به تنهایی جرم نیست مگر اینکه قاضی در راستای رویه قضایی براساس علم خود، عدم اجرا یا اجرای نادرست پرداخت نفقه را ناشی از امتناع فریبکارانه ترک کننده نفقه بداند؛ در این صورت، ترک نفقه را موجب مسئولیت جزایی و حبس ترک کننده نفقه می‌داند. مراد از مفهوم امتناع فریبکارانه همان طور که در ماده ۱۷۷ قوانین جزایی جمهوری تاجیکستان آمده است امتناع از پرداخت نفقه بدون دلایل موجه و بیش از سه ماه بعد از صدور حکم دادگاه مانند بیکاری عمدی است. (تاگایوا، ۲۰۱۳) در این مورد، دادگاه نه تنها در مورد پرداخت نفقه و خسارات دیرکرد مبلغ نفقه، حکم صادر می‌کند بلکه به سبب آن یعنی، اقدام ناقض مسئولیت (برای مثال بیکار کردن عمدی خود) که ترک کننده نفقه، مجرم تلقی شده است نیز رأی می‌دهد. اینکه این حکم برای دریافت کننده نفقه هم است که با رفتار فریبکارانه اش خود را در دادگاه مستحق نفقه نشان داده و مبلغی به عنوان نفقه دریافت کرده است. در قانون کشور تاجیکستان در مورد مجازات چنین فردی مطلبی بیان نشده است، ولی در صورت اثبات در دادگاه از نظر فقد مقررات جزایی و تفسیر مضیق قوانین، باید دریافت کننده نابه حق نفقه را به استرداد وجوه دریافتی و خسارت وارده به پرداخت کننده نفقه محکوم کرد.

1. Сидорова, С. А.

براساس رویه و قاعده عمومی که در ماده ۳۰ قانون آیین دادرسی جمهوری تاجیکستان مقرر شده است رسیدگی به هر دعوایی در مرجع قضایی محل سکونت خوانده مطرح می‌شود، ولی درخواست‌هایی که مربوط به مطالبه نفقه می‌شوند از این قاعده مستثنی است؛ زیرا مدعی می‌تواند درخواست خود به خواست نفقه را به دادگاه محل سکونت خود نیز ارائه دهد. این رویه به میزان قابل توجهی شیوه ارائه درخواست را ساده‌تر می‌کند. (نیچایوا، ۲۰۱۶) پرونده مطالبه نفقه در دادگاه، طی مدت یک‌ماه از زمان ارائه درخواست به دادگاه، بررسی و حل و فصل می‌شود و حکم محکومیت از سوی دادگاه باید اجرا شود. در صورت امتناع شخص محکوم از انجام حکم دادگاه، حکم مذکور به صورت اجباری اجرا می‌شود. پس از صدور حکم قضایی و صدور برگ اجرایی از محل درآمد شخص متعهد به پرداخت نفقه به نفع دریافت‌کننده نفقه برداشت و کسر می‌شود، اما با وجود این مقررات، در بسیاری از موارد مشاهده می‌شود که شخص متعهد، هیچ‌گونه درآمد قطعی یا منظمی ندارد و یا اشخاص، میزان درآمد واقعی خود را کتمان می‌کنند. براساس قوانین جزایی تاجیکستان، نداشتن درآمد، مبنایی برای عدم مطالبه نفقه محسوب نمی‌شود (تاگایوا، ۲۰۱۲). بنابراین، تقاضای نفقه می‌تواند از اموال شخصی فرد متعهد برآورده شود، این حکم لازم‌الاجراست مگر در مواردی که حکم براساس اطلاعات دروغ یا اسناد جعلی ارائه شده توسط مدعی صادر شده باشد.

۳. بحث و نتیجه‌گیری

گستره خانواده شامل افراد خاص و متعددی است که روابط آنها تحت حقوق خانواده مورد توجه برخی قانون‌گذاران کشورهای دنیا از جمله کشور تاجیکستان است. نفقه از جمله آثار حقوقی مالی در روابط زوجین و حتی اعضای خویشاوندان متشکل خانواده است که مبتنی بر شریعت اسلام نیز است تا بدین وسیله حمایت‌های مادی لازم و نیازهای ضروری مستحقین نفقه و زندگی شرفتمندانه زناشویی و دیگر اقربا را تأمین و حفظ کند. به همین دلیل مقررات مربوط به نفقه در قانون و رویه قضایی کشور تاجیکستان جایگاه خاصی دارد. نفقه در این کشور شامل همه مایحتاج ضروری مثل خوراک، پوشاک و مسکن و موارد

دیگری است که به نظر دادگاه با توافق بین مستحق نفقه ضروری است. در روابط زوجین یا دیگر اقربا نفقه از آثار و حقوق مالی ناشی از عقد ازدواج و خویشاوندی است که مبنای قراردادی یا قضایی دارد. در این مورد مقدار و چگونگی پرداخت آن با قرارداد یا حکم دادگاه تعیین می‌شود که باید به نفع مستحق نفقه اجرا شود، حتی اگر مستحق نفقه مستغنی و هیچ احتیاج مالی به استفاده از نفقه نداشته باشد.

موجب تعهد به نفقه در روابط زوجین، عقد ازدواج رسمی است که با شرایطی بعد از طلاق هم منتفی نمی‌شود. اگر طرفین از نظر شرعی مجاز به ایجاد روابط زناشویی نباشند، تعهدی به پرداخت نفقه وجود ندارد. تمکین زوجه، شرط استحقاق نفقه نیست؛ زیرا مبنای تعهد به نفقه حمایت و تواخشی مستحق دریافت نفقه به داشتن یک زندگی شرافتمندانه است. اهمال کاری و بی‌کفایتی زوجین در رفتار و روابط خود که ممکن است به هر نحو ظاهر شود برای مثال اگر زوجه مواد مخدر یا الکل مصرف کند یا آگاهانه مرتکب جرم و تقصیر شود، مستحق نفقه نیست.

نفقه در حقوق کشور تاجیکستان به عنوان یک حق ممتاز تلقی می‌شود. بنابراین، در صورت ورشکستگی، نفقه مقدم بر سایر مطالبات است. ضمانت اجرای ترک نفقه در کشور تاجیکستان حبس یا مجازات دیگری نیست و جنبه مدنی و مالی دارد به طوری که زوجه به پرداخت نفقه و خسات دیرکرد ناشی از آن ملزم می‌شود؛ زیرا تعقیب جزایی زوج به ترک نفقه از سویی موجب اطلاع دادرسی و باعث ناامیدی زوجه از پیگیری پرونده می‌شود و از سوی دیگر عرف جامعه به مجازات زوج به عنوان ترک‌کننده نفقه باور ندارد؛ زیرا در روابط خصوصی زوجین برای همگان حتی قاضی خیلی واضح و علم‌آور نیست که به طور قطع بتوان گفت که تمام علت عدم پرداخت نفقه ناشی از تخلف زوج باشد. رویه‌های قضایی هم نشان داده است در موارد نادری که مجازات اعمال شده است نتایج و بازدارندگی چشمگیری به همراه نداشته است. در این مورد اگر ثابت شود که زوج یا حتی زوجه به پرداخت یا دریافت نفقه اعمال فریب‌کارانه داشته است، وی محکوم به مجازات حبس می‌شود که یک ضمانت اجرای کیفری است.

- * قرآن کریم (۱۳۹۹). مترجم: فولادوند، محمد مهدی، قم: چاپخانه بزرگ قرآن کریم.
۱. دادگاه شهردوشنبه (۲۰۰۹). بخش بایگانی دادگاه. پرونده شماره ۱۱۰-۶. منتشر نشده.
 ۲. دادگاه شهردوشنبه (۲۰۰۹). بخش بایگانی دادگاه. پرونده شماره ۵۹-۶. منتشر نشده.
 ۳. دادگاه منطقه شاه منصور (۲۰۰۷). بخش بایگانی دادگاه. پرونده شماره ۱۳۴-۷. منتشر نشده.
 ۴. دفتر ثبت شورای عالی سوسیالیستی شوروی تاجیکستان (۱۹۸۵). تغییرات در روند دریافت نفقه جهت حمایت مالی از کودکان نابالغ، ۲۳ (۸).
 5. *Alimony and Taxes* (2016). available at: <http://family.findlaw.com/divorce/alimony-and-taxes.html>. Accessed on: 26 June 2018 , pp.1-6.
 6. Bazmi Haji Khajehlou, A., Peydaei, M., & Marandi, M. R. (2015). Comparative wife alimony enforcement perspective Khamse jurisprudence. *law of Iran and Egypt*, 7(5), 86-91.
 7. Child Welfare Information Gateway (2016). *Determining the Best Interests of the Child*. available at: <https://www.childwelfare.gov>. Accessed on: 21 February 2018.
 8. Hertzfel, D. (2017). Cohabitation: The Financial Consequences of Relationship Breakdown. *The Law Commission No 307*. available at: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228881/7182.pdf. Accessed on: 5 January 2018.
 9. Johnson, A. (2016). *Will I Have To Pay Alimony*. At: <http://dadsdivorce.com/articles/will-i-have-to-pay-alimony>. Accessed on: 14 July 2017.
 10. Landers, J. (2015). *What Divorcing Women Need To Know About Alimony Reform*. At: <http://www.forbes.com/sites/jefflanders/2013/05/17/what-divorcing-women-need-to-know-about-alimony-reform/>. Accessed on: 17 September 2018.
 11. *Public Organizations of Tajikistan* (2018). The Second Shadow Report on the Realization of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Center for Human Rights.
 12. *Spousal Support (Alimony) Basics* (2013). At: <http://family.findlaw.com/divorce/spousal-support-alimony-basics.html>. Accessed on: 3 April 2018.
 13. Takhirov, F. T. (2001). *Shariat: pravovaia reglamentatsiia brachno-semeinykh i nasledstvennykh otnoshenii*. Dushanbe: Irfon.
 14. *The Florida Legislature, Dissolution OF Marriage, Support, Time-Sharing* (2017). At: http://www.leg.state.fl.us/statutes/index.cfm?App_mode=Display_Statute&URL=00000099/0061/0061.html . Accessed on: 6 May 2018.
 15. *West's Encyclopedia of American Law* (2008). Alimony, At: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/alimony>. Accessed on: 8 March 2018.
 16. Антокольская, М. В. (1996). *Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации* [Текст]. М.В. Антокольская. М.: Бек.
 17. Антокольская, М. В. (2011). Семейное право : учебник, Текст / .В. Антокольская. - М.: Инфра-Норма.
 18. Беспалов Ю. Ф. (2002). *Теоретические и практические проблемы реализации семейных прав ребенка в Российской Федерации: дис. д-ра юрид. наук : / Беспалов Юрий Федорович. - М.*
 19. Витрянский, В.В. (2008). *Гражданское право: в 4 т. Т.3: Обязательственное право*. [и др.]; отв. ред. Е.А. Суханов, М.: Изд-во МГУ.
 20. Вишнякова, А. В. (2013). *Комментарий к Семейному кодексу // СПС «Гарант»*.

дата обращения: 10.01.13 г.

21. Гражданское право. Т., под ред. А.П. Сергеева, Ю. К. (2004). Толстого. М.: Проспект.
22. Гришаев, С. П. (2008). *Семейное право в вопросах и ответах*, Текст / С.П. Гришаев. - М.: Новая правовая культура.
23. Джандарбек, Б. А. (2010). *Правовое регулирование брачно-семейных отношений в Республике Казахстан*: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.03, Джандарбек Бауржан Абылкасимұлы. - Алматы.
24. Джандарбек, Б. А. (2017). *Правовое регулирование брачно-семейных отношений в Республике Казахстан*: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Джандарбек Бауржан Абылкасимұлы. - Алматы.
25. Диноршоев, А. М. (2010). *Права человека : учебник для ВУЗов*. Душанбе : Изд-во ТНУ.
26. Дои, А. Р. (5/4/2013). *Исламский шариат [Электронный ресурс]*. Режим доступа: <http://islamtv.ru/books-80.html>. дата обращения: 5/7/2015г.
27. Евдокимова, Т. П. (2008). *Разрешение судом семейно-правовых споров*. пособие для судей, М.
28. Иоффе, О. С. (1965). *Советское гражданское право : курс лекций [«5:AB»]* / О.С. Иоффе. - Л.: ЛГУ.
29. Капитова, О. В. (2009). *Правовая природа механизма алиментирования в семейном праве Российской Федерации* : канд. юрид. наук. М., дис.
30. Кулиева, Э. Р. (1990). *Электронный ресурс*. Режим доступа: <http://xadis.ru>; Махмудов М. А. Семейно-правовые средства обеспечения стабильности брака. Душанбе : ТНУ.
31. Левушкин, А. Н. (2012). *Правовое регулирование алиментных обязательств между родителями и детьми [Электронный ресурс]*. Режим доступа: <http://www.lawmix.ru/comm/572> . дата обращения: 15.12.2012 г.
32. Малько, А. В. (2006). *Теория государства и права*. М.:Кнорус.
33. Масевич, М. Г. (1968). *Основания возникновения алиментных обязательств*. Правовые вопросы семьи и воспитания детей. М.: Юрид. Лит, №.2, С. 88- 96.
34. Матузов, Н. И. О. (1998). *праве в объективном и субъективном смысле: гносеологический аспект*.Текст / Н.И. Матузов // Правоведение. - № 4. С.129-142.
35. Нерсисянц, В. С. (2001). *Проблемы общей теории права и государства*. Текст/ В.С. Нерсисянц. - М.: Инфра - Норма.
36. Нечаева, А. М. (2008). *Семейное право : учебник*. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ.
37. Нечаева, А. М. (2016). *Семейное право*. М.: Юристъ.
38. Петрухин, И. Л. (1989). *Личная жизнь: пределы вмешательства*. М.: Юрид.лит.
39. Подкорытова, О. В. (2009). *Защита личных неимущественных прав и законных интересов родителей, как участников семейных отношений* : дис. канд. юрид. наук :12.00.03 / Подкорытова Ольга Владимировна. - Душанбе.
40. Пчелинцева, Л. М. (2000). *Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации*. М.: Норма.
41. Пчелинцева, Л. М. (2006). *Комментарий к Семейному кодексу РФ*. М.: Норма.
42. Сакович, О. М. (2003). *Правоотношения супругов по зарубежному*

законодательству [Электронный ресурс] // О.М. Сакович // Журнал российского права

43. Сальван, Т. (2008). Алименты без исполнительного листа: приказ и соглашение. *Практический бухгалтерский учет*, 4, 3-22.
44. Сидорова, С. А. (2007). *Вопросы применения мер гражданско-правовой и семейной ответственности в семейном праве*, дис. канд, юрид.наук. Рязань.
45. Тагаева С. Н. (2013). *Правовая сущность семейно-правовой ответственности*. Душанбе: Ирфон.
46. Тагаева, С. Н. (2012). *Правовая сущность семейно-правовой ответственности (по материалам Республики Таджикистан*. Душанбе: Ирфон.
47. Тихомирова, Л. В. (2004). *Алименты: практическое пособие, Текст / М.Ю. Тихомирова*. М.: Изд. Тихомирова М.Ю.
48. Химатов, Х. Н. (2017). *Проблемы правового регулирования имущественных отношений супругов (по материалам Республики Таджикистан) : дис. канд. юрид. наук : 12.00.03 / Химатов Хабибулло Неъматович*. - Душанбе.
49. Черданцев, А. Ф., & Кожевников, С. Н. (1976). О понятии и содержании юридической ответственности. *Правоведение*, 36-54.
50. Шахматов, В. П. (1981). *Законодательство о браке и семье*. Томск : Изд-во Томского ун-та.
51. Шерстнева, Н. С. (2006). *Взыскание алиментов на несовершеннолетних детей в твердой денежной сумме // Российская юстиция*. № 6.
52. Эльназаров, Д. Х. (2010). Курс лекций по дисциплине. *Проблемы теории государства и права*, Душанбе : РТСУ, С. 228-245.